

ља сврстао у две групе: насеља у равни Поља и насеља изван равни Поља, при чему је описан за свако насеље његов положај и описан карактеристике, постојања села, старине и порекла становништва са прегледом фамилија. Појаву новину у односу на ранија излагања о селима у насељима на основу народних предања о њима, аутор ове монографије осим предања уноси и основне податке објављене у најновије време у Археолошком лексикону о сваком објекту, односно локалитетима које су археолози унели у лексикон.

Концепција аутора да уреди са антрополошко-географским, доведеним у библијским подацима до приказа савременог селанства у пределу Југо-Босне, као и то што је у једном крајком етнографском приказу истакао и нека специфична, али суштинска обележја Југо-Босне, у погледу духовне културе и друштвено-породичних односа, даје овој монографији особину вредности. Аутор је у текstu објавио и савремене дадесетак оригиналних снимака са терена и потребна објашњења, што такође доприноси вишеструкој вредности ове монографије.

Миљана РАДОВАНОВИЋ

Миленко Каран, ПСИХОЛОГИЈА СТЕЊКА, Просвета Ниш 2001, 264 стране

У расправи о специфичним средњовековним надгробним споменицима распрострањеним на просторима Босне и Херцеговине, западне Србије и делом Далмације, Миленко Каран говори, углавном у јединици, доводећи скоро до имажинарне персонификације камене надгробне белеге. Са већиномислушног истраживача и писца проклами своје замисли кроз студију о селима других истраживача и често још многог неразјашњених питања о средњовековним надгробним споменицима и некрополама феудалног друштва Босне. У уводу (11–18. страна) књиге аутор нас упушта да „психолошко разматрање се мора ослонити на имажинацију и, често, домишљатости што значи да је сваки психолошки рад о селима унеколико и оглед о њему“, у ствари да се овде ради о покушају, у оквиру психологије, потврде или оспоравања „претпоставке понашања људи који су правили и постављали ове споменике“. Аутор и помиње и о чему ће још све бити речи покомници Босне и Херцеговине заиста оригинална излагања. За уверење да књига заиста представља замашну комплексну студију — својеврстан оглед о селима, времену када су постојали кроз анализе истраживачких недоумица о њима и људима тога доба, довољно је освртати се на садржај књиге. Речизане у уводу са-

мо показују са колико акрибије и ерудиције М. Каран настоји да приђе, размисли и допринесе разјашњењу феномена и проблема које између селима.

У садржају књиге су уводно слово, шест главља у којима се разматрају различита селанства и питања ових споменика, и на крају су крајко обраћање аутора читаоцу, најомене и литератūra.

У уводном поглављу Описане обавештења (19–37) аутор додаје, на основу релевантно обимне литературе о селима, преглед и анализу назива споменика и гробаља. Говори о легендама о селима, укључујући број, облицима, украсима, материјалима, школцама, главним некрополама, највишим, даширању и почитним истраживањима селима. Мислим да је сасвим јасно да је аутор у овом поглављу желео читаоцу да преочи што већи број релевантних обавештења и што управо префатова истраживача који се посебно бавили питањима селима.

У другом поглављу Прелиминарна разматрања (39–68), и поред тога што постоје бројне студије и што се много зна о селима, ипак је, што тога, у вези са њима, необјашњено и недоречено. Зато постоје три основна питања: „1. Да ли је селима изворно дело нашег човека или је једина увоз са стране; 2. Да ли је овај споменик уметничко дело неједнаке, па нека буде, и мале вредности — или је он обичан надгробник са никаквим или једва неким естетским дометом; и 3. Да ли је богумилско учење утицало на постојање селима и, ако јесте, у чему је његово присуство на њему или, ако није, чега је онда селима споменик“ „Анализирајући питање селима или о њима, истраживачи се накупују прелиминарних истраживања, предељује за то да се ради о изразу чије су основе у старим словенским традицијама, али је истовремено израз и производ свога времена, па каже „селима споменик нашег човека и на њему човек“. Не мислим да је само његова посебност, већ и када нешто „о њима казује нешто“ „М. Каран је склон мишљењима истраживача, мислим оправдано, да је на значајном броју селима сказана „оригинална и својеврсна уметност“ или, још одређеније, су по својим одликама ови средњовековни споменици културна и уметничка појава. Питање да ли су споменици богумилски или народни, аутор је део да су селима богумилски, али и народни — колико је и овај верски покрет био народни.

Тог сјава држаће се и у даљим разматрањима озности и проагандизам у њиховом изразу и ма. „Богумилство у Босни није било застава под ликовном садржају. То је овај народништво али је било понуда која се могла примити“.

У ирећем поглављу Социологија сјећака (69–115), и поред тога што је имао мало студија из овог домена, аутор убедљиво разматра и истања социјалне слике на основу надгробних ка, те ко је сахрањиван под сјећком чије су оне. Иако је било понашање властеле, материјала за ирећноставке и сиварање одре иста представљају сјајусни симболи. Даље одрењих представља.

Извор и поруке (117–178) је наслов поглавља у којем аутор иришно, као психолог, анализира уметничка својства и оному говори ликовни израз на сјаменацима. Расира вља о њиховој експресији и симболичном у ио ме. Сјаменичка и уметничка својства говоре о живој, а изузетно мало о смрти. Сјамен су ирава, положеја и власништва. Аутор расира вља и о фантасији и демонској снази која их (229–249) одмерен је осврћуна расиростирање чува, а се из тога можда и иио ииа сазнаји те сјећака у зајадној Србији, на њихове одлике научиши. Природно, разматрао је аутор, имају ликовни садржај. Ту је и неизбежно иоређе ли сјаменаци у свом ликовном садржају ири марно — иримитивно тисли да ио иреба вред новати ириликама времена у којем сивара ни, а никако савременим мерилима. Они свака ко представљају домаће обележје надахнуто обраћању Чииаоцу од мене, (251–253) Милан погледима иадаишег човека с одликама еи

За психолошко разматрање сјећака аутор с иравом каже да су главни извор ииитиси на њему. Они би иружили свакако знаијише иодаијака о људима средњовековне Босне да их није оиитишио или униитишио зуб времена, а још много више људске руке у ииоишим времену. И оно иио је сачувано даје ииак ирегрити знамење, а како је било понашање властеле, материјала за ирећноставке и сиварање одре иста представљају сјајусни симболи. Даље одрењих представља.

У поглављу Психологија сјећака (179–228) М. Каран, на њемусвојсјивен начин — како ио ради кроз целу студију, анализира иисма ислику на сјаменацима да би сјаознао умеће и мисао мајсјиторвоји су их градили, као и нарави оних којима су били намењени. На њима очииа ва похвале за „чин који се може учинити само једном“, полагањем живоја за одбрану чисти, достјајанства жме. Затим, говори какве су сиреије, иуга, љубав, мада ии људи нису били другачији од других. Своје емоционалне дожди вљаје исказивали су, иросуђује аутор, рацио нално иудржано. На њима је ионешито оиикрио о верским убеђењима, иако икритио говоре о богумилству, а довољно о особеностима хри ићанских убеђења босанског човека. Очииава и мудрости на сјећцима и каже вероватно да је „његова највећа мудрост иио ирестиао нечуј но... због чега су га оставили на миру: да саму је по херцеговачком кршу и босанским шумама“.

Најзад, поглавље Сјећака у Србији (229–249) одмерен је осврћуна расиростирање чува, а се из тога можда и иио ииа сазнаји те сјећака у зајадној Србији, на њихове одлике научиши. Природно, разматрао је аутор, имају ликовни садржај. Ту је и неизбежно иоређе ли сјаменаци у свом ликовном садржају ири марно — иримитивно тисли да ио иреба вред новати ириликама времена у којем сивара ни, а никако савременим мерилима. Они свака ко представљају домаће обележје надахнуто обраћању Чииаоцу од мене, (251–253) Милан погледима иадаишег човека с одликама еи

деним налазима, представља по нашем суду заиста свеобухватни преглед и вредан допринос за боље разумевање феномена станака. Прихватимо ли или не прихватимо начин излагања аутора размишљања, једно је сигурно: пред нама се налази изузетна синтеза вредних подстицаја на нове размишљања, која отвара нове видове о познатим и новим налазима и промишљањима.

Никола ПАНТЕЛИЋ

Драгиша Милосављевић — ОСАЋАНСКИ НЕИМАРИ, Просвета, Београд, Завичајни музеј, Прибој, 2000, 280 стр. илуст.

Испитивање богате и вредне градињелске баштине на тлу Србије представља предмет рада већег броја институција и појединаца из разних научних и уметничких области. И по ред тога, профано градињелство — посебно народно неимарство још увек важи за недо-вољно истражену област, зато што је ма-студија и монографија чија је тема деловање изворних градињелских школа или дружина народних неимара.

Недавно је остварена једна таква студија под називом Осаћански неимари, историчара уметности Драгише Милосављевића, у издању београдске „Просвете“ и Завичајног музеја у Прибоју. Овом књигом аутор се придру-жио друштву најугледнијих истраживача, по-ић академике Б. Којића и А. Дерока, профе-сора З. Петровића, Ј. Крунића, Д. Павловића и других који су велики део својих интересова-ња посветили испитивању богатог и разновр-сног народног градињелског наслеђа.

Заслужено место у ризници баштине на-ју и мајстори из Осаћа, невеликог предела у-приобаљу Дрине у источној Босни, чије је де-ловање крајем XVIII и током XIX века у за-падним и централним деловима Србије оств-вило дубоког трага.

У књизи је први пут тематски сакупљена грађа о српским градињелцима који су били по-свећени свом занимању. Ако градињелство схватимо као животињи позив, а не обично за-нимање, ако љубав према раду не поимамо као уобичајен посао, онда можемо сазнати ко су били Осаћани и њихов однос према гра-дињелској пракси.

Сама композиција књиге, коју чини осам поглавља, указује на сложен, интердисципли-нарни приступ изучавању материји. Тежиште састоји се од стварања популарне државе (добра студије чине три комплексна поглавља под условом), период прве владавине Кнеза Мило-називом: „Традиција и осаћански неимари“, ша од 1830. до 1839. године („цветно доба“) и

„Порекло и значај осаћанских градињелских облика“ и „Осаћанско градињелство с краја XVIII и у првој половини XIX века“, у којима мајски свеобухватан начин анализирају поре-кло, делатности, значај и специфичности ових врских неимара и њихов утицај на друштвене промене у Србији тога времена.

Овом студијом аутор упућује читаоца на ширину деловања ових особених мајстора, указујући на чињеницу да Осаћани нису само градињели цркви — брвнара и оствалих грађе вина од дрвета, већ и зиданих објеката, попут већег броја значајних храмова Српске право-славне цркве.

Објашњавајући генезу феномена неимара из Осаћа, Драгиша Милосављевић истражује богату историјску грађу о односима Примор-ја, посебно Дубровника са залеђем, визан-тинског утицаја пре турских освајања и могу-ћих других, пре свега словенских градињел-ских образаца на формирање осаћанске гра-дињелске школе и њеног културног модела. У сваком случају, оријентална архитектура из-које су осаћански мајстори црпчили знање и стицали искуства представља симбиозу по-стојећих културних образаца са новим утица-јима донетим турским освајањем. У те кул-турне обрасце треба убројити профано гради-њелско наслеђе настало на традицији народне архитектуре.

Грађевине које су подигли осаћански не-имари ирепознатљиве су по јасној градињел-ској и естетској сродности оличеној у једно-ставним формама објеката разних намена, стрмим крововима, обради декоративних еле-мената од дрвета и високом професионалном нивоу градње за то доба. Градња дрвених пре-мова на западној страни дрвених и зиданих храмова представља обележје и допринос осаћанских неимара који су то градињелско искуство пренели из свог завичаја.

Посебну пажњу су поклањали обради „венеца“ на стрехама, уопштеби спојница, стубовима, надерацијама, доверацијама, вратима и преградама унутар сакралних гра-ђевина. Њихов начин обнове грађевина, по-себно православних цркава и манастира, представља оригиналну интерпретацију мул-тикултурног наслеђа, односно специфично и комплексно цивилизацијско дело.

По значају деловања у Србији уочавају се три различита периода присуства неимара из Осаћа: до стварања популарне државе (добра студије чине три комплексна поглавља под условом), период прве владавине Кнеза Мило-називом: „Традиција и осаћански неимари“, ша од 1830. до 1839. године („цветно доба“) и